

Jan II Borman 'Sint-Hubertus' (circa 1483).
Collectie M Leuven. Foto
Lukas - Art in Flanders.

Familie Borman

Een vergeten dynastie beeldhouwers

Tekst Marloes de Moor

De beroemde laatmiddeleeuwse kunstschilders Jeroen Bosch en Pieter Brueghel kent iedereen, maar bij de Brusselse beeldhouwersfamilie Borman, veelgeprezen in diezelfde periode, zal menigeen tegenwoordig de wenkbrauwen optrekken. Toch behoren de Bormans tot de beste beeldhouwers van hun tijd en betekenden zij voor de beeldhouwkunst hetzelfde als Bosch en Brueghel voor de schilderkunst. Over vier generaties 'beeldesnyders'.

'Aengesien oic dat hij veele andere zware werck hadde, ende dat hij die beste meester beeldesnydere es...' Zo wordt Borman omschreven in een contract uit 1513 tussen Jan II Borman en het hof van Margaretha van Oostenrijk. 'De Bormans waren niet de enige beeldsnijders, maar wel de meest invloedrijke,' vertelt Marjan Debaene, curator van het M-Museum in Leuven. Bovendien waren zij met vier generaties, bijna 150 jaar actief als beeldhouwersfamilie.' Minstens zes Bormans zijn vanaf het midden van de 15de eeuw werkzaam geweest in de beeldhouwkunst. Het begon met houtsnijder Jan I Borman en zijn zoon Jan II. De derde generatie bestond uit de kinderen van Jan II: Jan III en Passchier en heel waarschijnlijk een

dochter, Maria. Willem II Borman, vertegenwoordigt de vierde generatie. Zijn atelier overleefde de beeldenstorm uit 1566.

Religie

In steden als Antwerpen, Brussel en Mechelen werkten professionele beeldsnijders die figurengroepen leverden voor retabels, ook wel altaarstukken. Kunst en religie waren in die tijd onlosmakelijk met elkaar verbonden. De beeldhouwkunst richtte zich er dan ook vooral op het christelijk geloof in beelden te verkondigen. Het verwerken van deze religieuze verhalen in gesneden altaarstukken was een van de grootste talenten van de Bormans. Zij bewerkten hun grondstoffen, van eikenhout tot kalksteen, met grote virtuositeit. Dat mondde uit in fraaie stenen en houten beelden en retabels, maar ook grafmonumenten, koorbanken, preekstoelen en kandelaren. De beeldhouwwerken waren zeer gewild en werden naar Duitsland, Zweden, Italië en Spanje geëxporteerd. Ook had de familie nauwe banden met het Habsburgse hof. De Bormans produceerden veel, maar verloren nooit de hoge kwaliteit uit het oog. Daarin verschilden zij van Antwerpse houtsnijders die vaak serie-werk leverden. De ontwerpen waren eenvoudig en de thema's beperkten zich tot de meest gewilde, zoals het passieverhaal. Ze werkten vooral voor de

Links: Jan II Borman
'Madonna met Kind' (circa
1490-1500). Collectie en foto
The Phoebus Foundation.
Volgende pagina's: Jan I
Borman (vermoedelijk)
en Jan II Borman 'Sint-
Jorisretabel' (detail, 1490).
Collectie en foto Koninklijke
Musea voor Kunst en
Geschiedenis, Brussel.

open markt, terwijl de Brusselse beeldsnijders zich meer voegden naar de wensen van de opdrachtgevers. 'De Bormans maakten een enorme hoeveelheid sculpturen voor een brede klantenkring,' aldus Debaene, 'waaronder kerken, kloosters en gilden. Doordat ze op bestelling werkten voor klanten met specifieke eisen, was de variatie veel groter. Relatief snel groeide het kleine, zelfstandige atelier van de oude Jan I Borman uit tot een middelgroot familiebedrijf in Brussel. De Bormans bouwden hiermee een goede naam op. Het werd vermoedelijk ook een prestigezaak om een Borman in een kerk of klooster te hebben.'

Onderneming

Dat de zaken goed gingen, was mede te danken aan de ondernemingszin van zoon Jan II Borman, die de meeste naamsbekendheid verwierf. Hij verhuisde de kleine werkplaats van zijn vader van Leuven naar Brussel. Al dan niet bewust koos hij daarmee voor het belangrijkste productiecentrum van de beeldhouwkunst. De stad speelde vanaf 1430 een toonaangevende rol op artistiek vlak.

Jan I Borman wist dat zijn naam goed verkocht

Debaene: 'De beeldhouwers werkten niet alleen. Een meester was een ambachtsman en werd vergezeld door leerjongens en gezellen in het atelier. Er was een duidelijke afbakening van taken en specialiteiten. Bovendien werkten veel beeldhouwers in onderaanneming voor andere meesters, soms zelfs in andere steden. Ook Borman zal veel gezellen en medewerkers hebben gehad om aan de grote vraag te voldoen. We weten uit documenten dat hij niet te beroerd was om in onderaanneming kleinere opdrachten voor andere meesters, vaak schrijnwerkers, te doen. Hij verzorgde dan het beeldhouwwerk voor de retabels.' Om de kwaliteit te waarborgen en de concurrentie veilig te stellen werden in Brussel, Antwerpen en Mechelen keurmerken ingevoerd. Voor de kwaliteit van het beeldsnijwerk en het gebruikte hout werd het merk met de hamer ingeslagen. Het keurstempel BRUESEL gold als kwaliteitswaarborg voor de vergulding en polychromie. Opvallend is dat de oude Jan I zijn St Joris-retabel signeerde op de zwaardschede van een van de figuren. Dat was voor die tijd ongebruikelijk, omdat de kunstenaars meestal anoniem bleven. Dat Borman dit wel deed, kan wijzen op een groeiend zelfbewustzijn: hij wist dat zijn naam goed verkocht.

Ontwerpen

Hoewel de familie Borman zich aanpaste aan de veranderende smaak van klanten, lagen aan hun

werk vrijwel altijd de basisideeën en ontwerpen van Jan I en Jan II Borman ten grondslag. De derde generatie ging daar op zijn eigen manier mee om. Zo is Jan III, zoon van Jan II, in zijn stijl wat conservatiever. Hij maakt vaak gebruik van al beproefde ontwerpen voor de retabels die hij voor klanten in de Duitse en Zweedse regio maakte. De andere zoon, Passchier, liet zich meer inspireren door de renaissancevormentaal, die reizende kunstenaars begin 16de eeuw meebrachten vanuit Italië. Hij paste die moderne beeldtaal toe op de bestaande ontwerpen van zijn vader en grootvader.

De familie Borman was niet bang voor vernieuwing en heeft daardoor veel invloed gehad op de beeldhouwkunst in het laatgotische Brabant en Bourgondië. Hun composities vonden veel navolging. 'Rond 1500 vernieuwden de Bormans de wijze waarop Bijbelse verhalen in de retabelkunst in beeld werden gebracht. Anders dan voorheen speelden de scènes in de compartimenten van de retabels zich bijna in dezelfde ruimte als de kijker af. Het waren niet langer statische beelden, maar personages die emoties uitdrukten. De scènes werden georganiseerd in een halfcirkelvormige opstelling rond het centrale personage. Daaromheen zijn de grote figuren opgesteld alsof ze in geanimeerd gesprek met de protagonist zijn. Ze buigen hun lichamen, strekken hun armen uit, tillen hun hoofd op, waarmee ze specifieke emoties uitdrukken.' Een van de absolute meesterwerken van de westerse beeldhouwkunst is het triomfkruisensemble uit de Leuvense Sint-Pieterskerk. Debaene: 'Dit werk uit 1490 inspireerde veel anderen. Vijfhonderd jaar na dato is het nog steeds te bewonderen bij de ingang van het koor.' Andere topstukken zijn onder meer de Madonna met het Kind uit de collectie van de Phoebus Foundation, de Sint-Hubertus uit M Leuven, het bronzen grafmonument van Isabella van Bourbon uit de kathedraal van Antwerpen, en retabelfragmenten van het Sint Jorisretabel, uit het Museum Kunst en Geschiedenis in Brussel. Pas de laatste decennia neemt volgens Debaene de interesse in het onderzoek naar de Bormans weer toe. 'Recent onderzoek wees uit dat Jan I en Jan II in Leuven werkten voordat de familie naar Brussel verhuisde. Ook is de lijst met stukken die aan de Bormans kunnen worden toegeschreven uitgebreid tot meer dan 350.' 📄

M - Museum Leuven
Leopold Vanderkelenstraat 28
3000 Leuven
+32 (0)16 272 929
www.mleuven.be

Geopend van maandag t/m zondag van 11.00-18.00 uur, op donderdag tot 22.00 uur, gesloten op woensdag. De overzichtstentoonstelling *Borman en Zonen, de beste beeldsnijders* is te zien t/m 26 januari 2020 en toont een honderdtal stukken van de familie Borman.

